

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-348-6-36>

УДК 339.13:351.72

ДЕМ'ЯНЕНКО Тетяна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»

Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

<https://orcid.org/0000-0001-9362-635X>

ЄВЧЕНКО Вероніка

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»

Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

<https://orcid.org/0000-0002-2011-5070>

ВПЛИВ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ НА РОЗВИТОК КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

У статті досліджено вплив системи публічних закупівель на формування та розвиток конкурентного середовища в економіці України в умовах трансформаційних процесів, європейської інтеграції та воєнного стану. Актуальність дослідження зумовлена вагомою роллю державних закупівель у структурі сукупного попиту, значним обсягом бюджетних ресурсів, що перерозподіляються через закупівельні процедури, а також необхідністю забезпечення прозорості, ефективності та добросовісної конкуренції на ринках товарів, робіт і послуг.

У роботі обґрунтовано значення публічних закупівель як інструменту державної економічної політики, здатного безпосередньо впливати на рівень конкуренції, поведінку суб'єктів господарювання та якість ринкового середовища. Проаналізовано функціонування системи електронних закупівель Prozorro, визначено її роль у підвищенні відкритості процедур, зниженні корупційних ризиків та розширенні доступу малого і середнього бізнесу до участі в тендерах. Виявлено позитивні ефекти конкурентних механізмів, зокрема зростання кількості учасників торгів, посилення цінової конкуренції та економії бюджетних коштів.

Водночас ідентифіковано ключові проблеми, що стримують розвиток повноцінного конкурентного середовища, серед яких недобросовісні практики учасників, дискримінаційні вимоги тендерної документації, ризики картельних змов, а також обмеження прозорості в умовах воєнного стану. Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення інституційних механізмів контролю, розвитку антимонопольної політики та підвищення професійної спроможності замовників.

Зроблено висновок, що ефективна та конкурентна система публічних закупівель є важливою передумовою сталого розвитку національної економіки, раціонального використання бюджетних ресурсів і зміцнення довіри бізнесу до державних інституцій.

Ключові слова: публічні закупівлі, конкуренція, конкурентне середовище, державна політика, Prozorro, прозорість, відкриті дані, економічний розвиток.

DEMIANENKO Tetiana, YEVCHENKO Veronika

NNI "Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy" V. N. Karazin Kharkiv National University

IMPACT OF PUBLIC PROCUREMENT ON THE DEVELOPMENT OF A COMPETITIVE ENVIRONMENT IN THE ECONOMY OF UKRAINE

The article examines the impact of the public procurement system on the formation and development of a competitive environment in the economy of Ukraine under conditions of economic transformation, European integration, and martial law. The relevance of the study is determined by the significant role of public procurement in aggregate demand, the large volume of budgetary resources redistributed through procurement procedures, and the need to ensure transparency, efficiency, and fair competition in markets for goods, works, and services.

The study substantiates the importance of public procurement as an instrument of state economic policy that directly influences the level of competition, market behavior of business entities, and the quality of the economic environment. The functioning of the Prozorro electronic procurement system is analyzed, and its role in increasing transparency, reducing corruption risks, and expanding access for small and medium-sized enterprises is highlighted. Positive effects of competitive procurement mechanisms are identified, including an increase in the number of bidders, intensification of price competition, and savings of public funds.

At the same time, the research identifies key challenges that hinder the development of a fully competitive environment, such as unfair practices by market participants, discriminatory tender requirements, risks of cartel collusion, and reduced transparency under martial law conditions. The necessity of further improvement of institutional control mechanisms, strengthening antimonopoly policy, and enhancing the professional capacity of contracting authorities is substantiated.

The article concludes that an efficient and competitive public procurement system is a crucial prerequisite for the sustainable development of the national economy, rational use of public finances, and increased trust of businesses in public institutions.

Keywords: public procurement, competition, competitive environment, public policy, Prozorro, transparency, open data, economic development.

Стаття надійшла до редакції / Received 01.11.2025

Прийнята до друку / Accepted 10.12.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сфера публічних закупівель є ключовим інструментом у забезпеченні відкритості та зрозумілості економічних процесів. В умовах модернізації економічних процесів в Україні та посилення інтеграції до

Європейського Союзу особливого значення набуває підвищення рівня конкуренції на ринках, що обслуговують потреби держави. Оскільки держава виступає одним із найбільших покупців на ринку товарів, робіт і послуг, від ефективності ефективності роботи системи публічних закупівель суттєво впливає на динаміку розвитку підприємницького сектору середовища, рівень добросовісної конкуренції та раціональне використання бюджетних ресурсів. Упровадження електронної платформи Prozorro стало важливим етапом у підвищенні відкритості закупівельного процесу та ускладнило можливості для корупційних зловживань. Відкритість даних та зниження бар'єрів для участі бізнесу сприяли розширенню кількості постачальників та підвищенню рівня ринкової конкуренції. Однак, незважаючи на досягнуті покращення, усе ще існують чинники, що створюють певні труднощі, зокрема з недобросовісними практиками учасників, непрофесійністю окремих замовників, зловживаннями у неконкурентних процедурах, а також необхідністю забезпечення балансу між прозорістю та вимогами національної безпеки в умовах воєнного стану.

Незважаючи на суттєвий прогрес у реформуванні системи публічних закупівель України, зокрема завдяки впровадженню електронної платформи Prozorro та принципів відкритості, питання забезпечення справедливої конкуренції на ринках, пов'язаних із державними закупівлями, залишається складним та багатовимірним. Формальна доступність закупівель для широкого кола учасників не завжди гарантує реальну рівність умов, оскільки на практиці зберігаються випадки недобросовісної поведінки постачальників, маніпуляції тендерною документацією, дискримінаційні вимоги з боку замовників, а також ризики корупційних змов.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Тема організації та розвитку механізмів публічних закупівель залишається у центрі наукових дискусій і постійно привертає увагу дослідників. У вітчизняному науковому просторі цю проблематику ґрунтовно опрацьовують такі дослідники, як О.О. Критенко, С.Ю. Левченко, В.К. Малолітнева, С.М. Науменко, А.О. Олефір, В.В. Смиринський, Н.Б. Ткаченко, Ю.В. Фалко, Т.І. Швидка, Л.М. Пархоменко, А.С. Вальковець, К.Ю. Поляк, Є.В. Кильницька, С.В. Глухова, Т.В. Колодяжна, О. Стащук, О. Борисюк, Н. Проць та інші.

ВИДІЛЕННЯ НЕДОСЛІДЖЕНИХ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на те, що питання публічних закупівель досить активно розглядається в наукових колах, окремі компоненти цієї тематики продовжують залишатися неповною мірою вивченими. Передусім потребує глибшого вивчення питання фактичної ефективності конкурентних інструментів, зокрема механізмів автоматичного ризик-менеджменту, особливостей оцінки доброчесності учасників та впливу різних форматів закупівель на рівень реальної, а не формальної конкуренції. Недостатньо дослідженими залишаються також структурні чинники, які перешкоджають повноцінному доступу малого та середнього бізнесу до ринку публічних закупівель, зокрема бар'єри участі, асиметрія інформації, концентрація ринку в окремих секторах та приховані форми монополізації. Окремої уваги потребує аналіз впливу воєнного стану та пов'язаних із ним змін у регуляторному середовищі на прозорість і конкурентність закупівельних процедур, оскільки перехід до закритих або спрощених механізмів закупівель суттєво трансформує конкурентні взаємовідносини на ринку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

З огляду на наявні виклики у сфері публічних закупівель та їхній вплив на формування конкурентного середовища, постає необхідність здійснення системного наукового аналізу механізмів функціонування закупівельної системи та визначення факторів, що сприяють або, навпаки, перешкоджають розвитку чесної та ефективної конкуренції. Необхідно здійснити аналіз актуального стану ринку публічних закупівель з метою виявлення головних недоліків, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією, оцінити ефективність чинних інструментів регулювання та визначити напрями їх удосконалення в умовах трансформації економіки та європейської інтеграції України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Публічні закупівлі є одним із ключових механізмів реалізації державної економічної політики, оскільки вони формують значну частину попиту на товари, роботи та послуги. Через систему закупівель держава може не лише забезпечувати власні потреби, а й опосередковано впливати на рівень конкуренції в економіці. Значний обсяг бюджетних ресурсів, що спрямовується на закупівлі, фактично визначає правила гри на багатьох ринках і створює умови для розвитку або, навпаки, обмеження конкуренції.

У більшості країн, у тому числі й в Україні, витрати на публічні закупівлі становлять приблизно від 10 до 20 % валового внутрішнього продукту. Такий масштаб фінансових потоків робить закупівельну систему важливим елементом економічної інфраструктури та одним із головних чинників формування конкурентного середовища. Тому ефективність та прозорість закупівель безпосередньо впливають на якість ринкових процесів, рівень доброчесної конкуренції та раціональне використання державних коштів.

Система закупівель виконує низку функцій, пов'язаних із забезпеченням економічної рівноваги та

розвитком ринкових відносин. Через відкриті процедури держава здатна стимулювати конкуренцію, підвищувати якість продукції та послуг, зменшувати корупційні ризики, створювати можливості для розвитку малого й середнього підприємництва. Конкурентні механізми дозволяють встановлювати ринкові ціни, усуваючи неефективність, що притаманна некокурентним закупівлям [1].

Сьогодні система публічних закупівель в Україні функціонує на засадах прозорості, відкритості та недискримінаційного доступу для всіх учасників. Впровадження електронної платформи Prozorro стало визначальним етапом у становленні конкурентного середовища в сфері державних закупівель. Завдяки відкритому доступу до інформації, стандартизованим процедурам та можливості незалежного моніторингу ринок отримав якісно новий рівень прозорості.

Серед позитивних змін варто виділити:

- збільшення кількості учасників у відкритих торгах;
- розширення участі малого та середнього бізнесу;
- зростання економії бюджетних коштів завдяки конкуренції;
- підвищення довіри бізнесу до державних закупівель;
- розвиток електронних майданчиків і відкритих даних.

Разом з тим система все ще залишається в процесі удосконалення, оскільки має низку структурних проблем, пов'язаних із практикою формування умов тендерів, рівнем професіоналізації замовників та недоброчесною поведінкою окремих учасників ринку.

Публічні закупівлі виконують ключову роль у формуванні конкурентного середовища, оскільки визначають умови доступу підприємств до значного сегмента ринку та стимулюють розвиток ефективних ринкових відносин. В умовах відкритих процедур закупівель підприємці з різних секторів економіки мають рівні можливості для участі в тендерах, що сприяє розширенню кола постачальників, підвищенню якості пропонуваного товарів і послуг, а також оптимізації цінових показників. Механізм впливу конкуренції на державні закупівлі наведено на рис. 1



Рис.1. Механізм впливу конкуренції на державні закупівлі

Наведена логіка відображає прямий зв'язок між рівнем прозорості публічних закупівель та ефективністю використання бюджетних коштів. Прозорі процедури створюють умови для зростання кількості учасників, що активізує конкуренцію за державні контракти. У результаті конкуренція стимулює постачальників пропонувати нижчі ціни й вищу якість продукції, забезпечуючи раціональне витрачання бюджетних ресурсів та підвищення загальної ефективності системи закупівель [6].

Публічні закупівлі відіграють ключову роль у формуванні конкурентного середовища, оскільки вони створюють значний обсяг попиту на товари, роботи й послуги, що закуповуються за кошти державного та місцевих бюджетів. Обсяг таких закупівель в Україні традиційно становить вагомий частку ВВП, а отже, механізми їх організації впливають не лише на ефективність державного управління, але й на розвиток ринку та поведінку суб'єктів господарювання.

Прозорість та відкритість процедур закупівель виступають базовими умовами для становлення конкурентного середовища. Впровадження електронної системи «Prozorro» забезпечило доступ усіх зацікавлених учасників до повної інформації про тендери, що знизило можливості для маніпулювання результатами, створення дискримінаційних умов та корупційних практик. Як наслідок, рівень участі підприємств у торгах істотно зріс, що підтверджує зростання середньої кількості пропозицій на один тендер.

Розширення кола учасників має прямий вплив на рівень конкуренції. Зі збільшенням кількості постачальників зростає інтенсивність боротьби за контракт, що стимулює суб'єктів господарювання пропонувати економічно обґрунтовані ціни, підвищувати якість продукції та впроваджувати інноваційні рішення. Дослідження показує, що конкурентний тиск мотивує учасників оптимізувати виробничі процеси, зменшувати витрати й адаптуватися до нових ринкових вимог.

Окрему увагу слід приділити ролі малого та середнього бізнесу, який завдяки цифровізації та спрощеним процедурам отримав ширший доступ до участі у державних закупівлях. МСП, маючи меншу

інертність і більшу гнучкість, стають важливим фактором підвищення ринкової конкуренції, оскільки саме вони створюють додаткову пропозицію, кинують виклик усталеним постачальникам і сприяють диверсифікації ринку.

Попри позитивні зміни, виявлено низку проблем, що стримують розвиток повноцінного конкурентного середовища. Однією з них є картельні змови між учасниками, що проявляються у формальній участі кількох компаній для створення видимості конкуренції [3]. Іншою є завищені вимоги у тендерній документації, які обмежують можливість участі малих компаній. Крім того, воєнний стан та економічна нестабільність призвели до зменшення кількості активних постачальників, що тимчасово звужує конкурентне поле.

Результати дослідження свідчать, що вплив публічних закупівель на розвиток конкурентного середовища в Україні є суттєвим і багатовимірним. Прозорість, цифровізація та відкритість інформації сприяють активному залученню бізнесу та підвищенню конкуренції, водночас потребуючи подальшого вдосконалення механізмів контролю, недопущення дискримінаційних обмежень і посилення антимонопольних заходів. Розвиток цих напрямів забезпечить стабільне функціонування конкурентного ринку та підвищить ефективність витрачання бюджетних коштів у довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Публічні закупівлі відіграють стратегічну роль у формуванні конкурентного середовища та забезпеченні ефективності функціонування економіки України. Відкритість, прозорість і доступність процедур, започаткованих через електронну систему Prozorro, істотно підвищили рівень конкуренції серед учасників ринку, розширили можливості для бізнесу та мінімізували ризики корупційних зловживань. Конкурентні механізми в закупівлях сприяли зростанню кількості постачальників, посиленню боротьби за контракти, зниженню вартості товарів і послуг, а також підвищенню їхньої якості. Економія бюджетних коштів, досягнута завдяки прозорим аукціонам, підтверджує результативність конкурентних інструментів як для держави, так і для приватного сектора. Разом із тим, подальший розвиток конкурентного середовища потребує усунення бар'єрів входу для нових учасників, запобігання недобросовісним практикам, удосконалення законодавства та зміцнення інституційної спроможності контролюючих органів. Розбудова ефективної системи публічних закупівель є не лише засобом підвищення економічної прозорості, а й важливою умовою сталого розвитку національної економіки.

Література

1. Derhaliuk M., Arefieva O., Chobitok V., Kostyunik O., Shchepina T., Shostak I. (2025) Digitalization of regional economic systems in conditions of globalization challenges. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 2025, 28th February Vol.103. No.4 P.1503-1514.
2. Альциванович О. В., Цимбаленко Я. Ю. Теоретико-категоріальний аналіз поняття публічних закупівель та корупційних ризиків при їх здійсненні в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6, № 9. С. 92-103.
3. Князева, Т., & Чернишов, О. (2025). Маркетингові аспекти забезпечення процесу управління державними закупівлями в Україні. *Економіка та суспільство*, (71). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-122>
4. Колосок С. І., Панченко О. В., Іорданов А. А. Публічні закупівлі, тендери та система G-cloud: досвід України. *Економіка та управління національним господарством*. 2017. № 13. С. 202–209.
5. Марусей Т. В. Актуальні аспекти реформи державних закупівель. *Аграрна наука та освіта в умовах євроінтеграції : міжнар. наук.-практ. конф. (20– 22 березня 2018 р., м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль : Крок, 2018. Ч. 2. С. 190–192.*
6. Мягких І., Дем'яненко Т. Проблеми ведення підприємницької діяльності в Україні під час військового стану. *Herald of hmelnyskyi National University. Economic Sciences*, 2024. 334(5), С. 392-396. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-59>
7. Псьота В.О. Трансформація державних закупівель у публічні: українські реалії. Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах: матеріали IV Міжн. наук.-практ. конф. м. Тернопіль 2020. С. 14-16.
8. Халіна В. Ю. Адаптація механізму впровадження «зелених» закупівель до вітчизняних економічних умов. *Ефективна економіка*. 2019. №4. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.4.52>
9. Чечель А. О., Чернишов О. Ю., Ігнатов А. О. Шляхи удосконалення системи державних закупівель в умовах децентралізації. *Науковий журнал «Менеджер». Вісник Донецького державного університету управ-ління*. 2020. 1 (86). С. 129–142
10. Шангіна Н. Г. Організаційно-економічні засади здійснення державних закупівель у бюджетних установах: сучасні проблеми та напрями підвищення ефективності. *Продуктивність агропромислового виробництва (економічні науки)*. 2019. № 21. С. 30–35.

References

1. Derhaliuk M., Arefieva O., Chobitok V., Kostunuk O., Shchepina T., Shostak I. (2025) Digitalization of regional economic systems in conditions of globalization challenges. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 2025, 28th February Vol.103. No.4 P.1503-1514.
2. Theoretical and categorical analysis of the concept of public procurement and corruption risks in their implementation in Ukraine. *Aspects of public administration*. 2018. Vol. 6, No. 9. Pp. 92-103.
3. , T., & Chernyshov, O. (2025). Marketing aspects of ensuring the process of public procurement management in Ukraine. *Economy and Society*, (71). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-122>
4. Kolosok S. I., Panchenko O. V., Iordanov A. A. Public procurement, tenders and the G-cloud system: Ukraine's experience. *Economics and management of the national economy*. 2017. No 13. Pp. 202–209
5. Marusei T. V. Actual Aspects of Public Procurement Reform. *Agrarian Science and Education in the Context of European Integration: International. Scientific and Practical Conf.* (March 20-22, 2018, Kamianets-Podilskyi). Ternopil: Krok, 2018. Part 2. C. 190–192.
6. Miahkykh, i., & Demianenko, t. (2024). problems of business activity in ukraine during marital status. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 334(5), 392-396. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-59>
7. Psiota V.O. Transformation of Public Procurement into Public: Ukrainian Realities. Formation of a mechanism for strengthening the competitive positions of national economic systems in global, regional and local dimensions: materials of the IV International. Scientific and Practical Conf. Ternopil, 2020. Pp. 14-16.
8. V. Adaptation of the mechanism for the introduction of "green" procurement to domestic economic conditions. *Efficient economy*. 2019. №4. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.4.52>
9. Chechel A. O., Chernyshov O. Yu., Ignatov A. O. Ways to improve the system of public procurement in the conditions of decentralization. *Scientific journal "Manager". Bulletin of the Donetsk State University of Management*. 2020. 1 (86). pp. 129–142
10. N. G. Organizational and Economic Principles of Public Procurement in Budgetary Institutions: Modern Problems and Directions for Improving Efficiency. *Productivity of agro-industrial production (economic sciences)*. 2019. № 21. Pp. 30–35